

Úvaha nad původem a příčinami existence biologické smrti organismů z pohledu kreacionismu a teistické evoluce

Pavel Škoda, B.Th.

5/2013

Kreacionismus

Zastánci kreacionismu předpokládají doslovný výklad prvních kapitol knihy Genesis. V první kapitole Bůh tvoří v šesti dnech svět a celé stvoření hodnotí jako dobré. Všechny živé tvory včetně člověka tvoří jako býložravce a tento stav stvoření hodnotí dokonce jako velmi dobrý (Gn 1,31).¹ Smrt není součástí stvoření, ale stává se podle Písma realitou až jako důsledek revolty prvního lidského páru vůči Boží autoritě a řádu.

Pozorujeme-li současný stav stvoření, vidíme však smrt nejen jako jakýsi přidaný prvek do jinak dokonalého stvoření, ale rozpoznáváme ji jako nedílnou součást všech existujících ekosystémů. Zvířata a lidé tedy nejen umírají, ale jejich smrt se navíc často stává zdrojem energie pro jiné organismy. K přijímání tohoto druhu energie je pak účelně uzpůsobena stavba těl řady organismů (masožravců a všežravců). Jedná se jak o pasivní charakteristiky (například uzpůsobený trávicí systém), tak o aktivní charakteristiky (zuby, schopnost dostihnout kořist, tvorba jedu, tvorba pavučin apod.). Tyto rysy zasahují často velmi hluboko do tělních plánů živých tvorů a u řady z nich se zdá, že je celá konstrukce organismu přímo podřízena účelu získání potravy zabitím kořisti (had, gepard, pavouk atd.).

Z pohledu kreacionismu tedy nutně vzniká otázka:

Jak došlo ke změně původních tělních plánů u řady živých tvorů a ke změně funkčnosti všech existujících ekosystémů po pádu člověka do hříchu?

Písmo žel nikde čtenáře neinformuje o tom, že by mělo k tak zásadnímu přetvoření celé biosféry vzhledem k původnímu stvoření vůbec dojít.² Z našeho pozorování reality však je zřejmé, že tato globální změna nastat musela (je-li v první kapitole Genesis podán doslovný popis událostí).

Z pohledu kreacionismu se nabízejí, zdá se, pouze tři možné odpovědi:

A) Změna byla samovolná.

Předpokládá se, že hřích člověka měl vliv na celé stvoření. Bůh se vzdaluje nejen od člověka, ale také od celého stvoření, které se pak, ponecháno samo sobě, mění k horšímu.

Proti této hypotéze lze vznést několik závažných námitek:

1. Je v rozporu s výpovědí dalších biblických autorů, kteří tvrdí, že Bůh své stvoření neustále udržuje.³
2. Účelná a často velmi důmyslná stavba těl predátorů a parazitů není slučitelná s myšlenkou samovolné degenerace či úpadku stvoření. Také by to znamenalo uznat nevědomým a samovolným procesům schopnost účelného vytváření sofistikovaných tělních orgánů bez zásahu Stvořitele a to se již příliš podobá evoluci.⁴

¹ Hebrejský termín "velmi dobrý" je superlativ. Viz <http://thirdmill.org/answers/answer.asp/file/39965>

² Kletbu v Gn 3,14-19 takto globálně zřejmě chápat nelze, protože se týká výhradně účastníků popsaného konfliktu v ráji, tj. Adama, Evy a hada.

³ Ž 104, 135, 136, 147, 19; Iz 46,9.10; Ef 1,10.11; Ko 1,15-20; . Sk 17,27.28

⁴ Výrok z Gn 6,12 " *Bůh pohleděl na zemi; byla zcela zkažená, protože všechno tvorstvo pokazilo na zemi svou cestu*" se vzhledem k předchozím veršům Gn 6,5-7 vztahuje pravděpodobně pouze na aktivitu člověka a týká se pouze morálních aspektů, nikoli biologických.

3. Neplatí-li bod 2, pak by musel být přetvářející silou hřích sám. Hřích je ovšem v Písmu vždy chápán jako postoj člověka k Bohu a nikoli jako samostatný subjekt či proces schopný aktivity.

B) Změnu způsobila zlá nadpřirozená inteligentní bytost (satan)

Námítka:

Nikde v Písmu nenacházíme zmínku o tom, že by satan měl stejně jako Bůh schopnost tvořit. Bible své čtenáře nevede k dualismu mezi dobrem a zlem tedy mezi dvěma rovnocennými bytostmi Bohem a satanem, ale jednoznačně prezentuje satana jako duchovní bytost Bohem stvořenou a Boha představuje jako suverénní bytost, která stojí nad vesmírem i dějinami.

C) Změnu způsobil Bůh sám.

Tato varianta je teoreticky možná, přináší však závažné otázky o charakteru Stvořitele:

1. Buď je Bůh pomstychtivý a navíc necitlivý k utrpení živých tvorů a ze svého vlastního rozhodnutí vytváří predátory a parazity, aby dal člověku a celému stvoření pocítit důsledek lidského hříchu a úzkost ze smrti.

2. Nebo Bůh podléhá nějakým vyšším zákonům, které mu diktují, co musí udělat. Těmto zákonům se Bůh nemůže vzepřít, a proto přetváří organismy tak, jak mu tyto zákony diktují. Takový Bůh pak ovšem není všemohoucí a můžeme se ptát, jaká entita je vyšší než Bůh?

3. Nebo Bůh musel přetvořit většinu živých bytostí a celý ekosystém planety Země do námi pozorovaného současného stavu proto, aby v podmínkách existence hříchu zajistil, že stvoření nevyhubí samo sebe, a že bude zajištěna jeho životaschopnost? Jedná se dle mého soudu o nejpravděpodobnější odpověď v rámci kreacionismu.

V každém případě však dostáváme portrét Boha, který je velmi vynalézavý a kreativní ve způsobech, jak organismy vybavit k zabíjení jiných organismů a jak nastavit pro tento účel parametry celé biosféry. Otázkou pak zůstává, zda je tento aktivní Boží čin transformace původně dokonalého stvoření slučitelný s ostatními Božími atributy, které vyplývají z Písma (zejména spravedlnost, láska, milosrdenství, působení pokoje atd.)?

Teistická evoluce

Myšlenka teistické evoluce⁵ má dvě varianty:

a) **Teorie inteligentního designu (ID)**⁶ předpokládá Stvořitele, který inicioval vznik života a čas od času vstupuje do procesu evoluce a nadpřirozeným způsobem vytváří komplexní struktury, které by samy od sebe nevznikly. Jedná se zejména o prvky vyznačující se tzv. neredukovatelnou složitostí (např. oko, srážlivost krve, bičík u buňky apod.). Proto také paleontologové nachází jen minimum přechodných forem, protože vyšší organismy vždy vytváří designér. Tento přístup, však neumí vysvětlit nedokonalosti v konstrukci živých organismů (např. spojený jícen a průdušnici u člověka, prázdné nic nekódující úseky v kódu DNA apod.)

b) **Teorie plně obdarovaného stvoření**⁷ vidí úlohu Stvořitele jako toho, který do samotné hmoty vložil schopnost vyvíjet se ke komplexním a složitějším strukturám. Takový Stvořitel již v průběhu evoluce nezasahuje, ale vše živé je přesto v důsledku jeho stvořitelem dílem.

⁵ Jiní dávají přednost výstižnějšímu názvu "evoluční stvoření".

⁶ Např. *Darwinova černá skříňka*, M. Behe, Návrat, 2001.

⁷ Např. *Tříkrát evoluce versus stvoření*, ed. Moreland & Reynolds, Návrat, 2004, kde tuto teorii v jednom z příspěvků obhajuje Howard van Till.

Tato teorie nemá problém se slepými uličkami evoluce a nedokonalostmi zjištěnými ve stvoření.⁸

Problémy:

1) Text prvních kapitol Genesis se stává nepravdivou (nedoslovnou) výpovědí. Není-li však tato zpráva o stvoření pravdivá (či je pravdivá pouze ve své teologické výpovědi), nemohou být podobně zpochybnitelné i ostatní knihy kánonu Starého a Nového zákona?

2) Hlavním teologickým problémem teistické evoluce je existence smrti, která je evidentně součástí celého systému od počátku vzniku prvních živých buněk. Největší novozákonní teolog apoštol Pavel však vidí smrt jednoznačně až jako důsledek hříchu:

Skrze jednoho člověka totiž vešel do světa hřích a skrze hřích smrt; a tak smrt zasáhla všechny, protože všichni zhřešili. (Ř 5, 12)

Mzdou hříchu je smrt, ale darem Boží milosti je život věčný v Kristu Ježíši, našem Pánu. (Ř 6,23)

3) Jak mohlo být stvoření označeno Bohem jako velmi dobré, pokud je skrze svůj evoluční vývoj nastaveno tak, aby se udržovalo a rozvíjelo skrze smrt jiných organismů? Vzniká také otázka, zda všemohoucí Bůh nemohl obdarovat hmotu jiným způsobem tak, aby při svém vývoji živé nepožíralo živé.

Jak řeší zastánci teistické evoluce výše uvedené námítky:

add 1)

Žánrově je první kapitola Genesis hymnus a nikoli próza či příběh. Celá kniha byla sepsána nikoli Mojžíšem v 15. stol. př. n. l., ale více autory v mladší době, pravděpodobně v průběhu babylónského zajetí v 6. stol. př. n. l. Autor 1. kapitoly zpětně reflektuje požadavek Sinajského zákona na šest dní práce a jeden den odpočinku tak, že celý proces stvoření dělí na 6 + 1 den a tím poskytuje čtenáři další podnět k důslednému zachovávání zákona. Celý text je zaměřen na otázku vztahu člověka k Bohu a o tom, jak skutečně vznikl svět, prakticky nic konkrétního nevypráví.

add 2)

Písmo hovoří také o tzv. druhé smrti (Zj 20,6.14.15). Zde se již pracuje s konceptem duše člověka. Tedy s formou našeho já, která již není vázána na naše pozemské tělo. Teprve tato smrt je podle Písma závažná a také nevratná. Tato smrt však není způsobena opotřebením či zničením biologického organismu, ale pokřivením našeho svědomí, narušením našeho vztahu k Bohu a neschopností či neochotou rozlišovat mezi dobrem a zlem. Tady pak nastupuje teologická výpověď o Bohu, který se stal tělem, aby po své smrti a vzkříšení dal každému možnost uniknout nikoli té první, ale druhé smrti.

Můžeme se pak ptát, jaké smrti propadl Adam? Nejednalo se primárně spíše o potenciální duchovní smrt než o smrt biologickou?⁹ A o jaké smrti mluví apoštol Pavel ve výše citovaných výrocích z listu Římanům? Nemá také na mysli především tzv. druhou smrt či smrt duše člověka? Zdá se, že v Písmu dvojice termínů hřích-smrt chápána jako příčina-následek odkazuje především na oddělení člověka od Boha a jeho důsledek, kterým je věčná smrt duše (tedy již zmíněná "druhá smrt").

Z toho pohledu se biologická či první smrt nás lidí stává pouze epizodou, přelomem či přechodem, i když často žel bolestivým, do další fáze našeho bytí. Možná nás předzvěst existence biologické smrti má vést k touze a k vědomí nezbytnosti obnovit náš vztah s

⁸ Tato teorie nevylučuje Boha jako aktivního udržovatele svého stvoření ani nepopírá možnost nadpřirozených zázraků. Nepracuje však s konceptem Boha mezer (God of gaps), který je tak často používán v křesťanské argumentaci tam, kde schází známé racionální vysvětlení.

⁹ I přes Hospodinovo varování, že zemře, když sní ovoce ze stromu poznání dobrého a zlého (Gn 2,17), Adam po přestoupení tohoto zákazu nezemřel, ale žil ještě dlouhých 930 let (Gn 5,5). Tyto roky však prožil mimo zahradu Eden v odloučenosti od přímé Boží přítomnosti.

Bohem. První smrt se nám tak stává nejen největší životní zkouškou, ale i motivačním majákem na naší cestě k Bohu.

add 3)

"Velmi dobré" nemusí být nutně chápáno ve významu "ideální" či "dokonalé", ale snad spíše ve významu "cele funkční" či "plně schopné existence". Možnou odpověď na tuto námitku dále rozvádím v poslední části této krátké eseje.

Jaké zjištění přináší srovnání obou teorií?

Obě teorie, kreacionismus i teistická evoluce, nám překvapivě říkají to samé o vztahu Boha k biologické smrti živých organismů včetně člověka - zdá se, že ani v jedné z obou teorií není pro Boha terminace živého organismu a následný zánik jeho těla žádný problém. A to ani etický ani principiální.

V případě kreacionismu Bůh ze svého rozhodnutí (nejpravděpodobnější varianta - viz diskuze výše) přetváří v jistý okamžik dějin světa živé organismy i celý ekosystém a činí tím vědomě a záměrně z biologické smrti organismů přirozenou součást běhu světa. V případě teistické evoluce se jedná o totéž, pouze se okamžik vstupu smrti na scénu posouvá podstatně dále do minulosti, vlastně až k samému počátku vzniku života. **Vždy je to však Bůh, který záměrně aktivuje realitu smrti a nastavuje ekosystémy na koloběh biologického života.**

Protože jiné monoteistické teorie o vzniku světa, zásadně odlišné od obou výše zmíněných, zatím neexistují, plyne z uvedeného zjištění již zmíněný závažný závěr: **biologická smrt živých organismů není pro Boha, pravděpodobně, žádný koncepční problém.** Nechci zde tvrdit, že ekosystém založený na potravních řetězcích a tvořený organismy důmyslně uzpůsobenými k zabíjení jiných organismů je z Božího pohledu ideální¹⁰, ale, jak již bylo naznačeno výše, je pravděpodobně z Božího pohledu možný, tj. existenčně přijatelný.

Z fyzikálního hlediska je biologická smrt pouze změnou v uspořádání hmoty. Atomy těla organismu se po jeho smrti stanou součástí půdy a z ní později skrze potravu budou opět součástí těl jiných organismů.

Z pohledu biologického organismu jako celku je nahlížení na smrt již komplikovanější, protože zde nastává jednoznačně zánik entity jako celku. Zde je zřejmě na místě činit rozdíl mezi zvířaty a člověkem, kterému byla od Boha dána duše.¹¹ V případě zvířat je smrt zřejmě proces, který, i přes protest našeho estetického cítění, není ve své podstatě ničím zlým či špatným.¹² Jedná se, zdá se, o morálně neutrální přírodní či přirozený zákon koloběhu života podobně, jako je tomu se vznikem a zánikem hvězd či se změnou skupenství vody na páru či led.

Nejsem biolog, ale dovolím si zde spekulovat, že zvířata smrt neřeší ve svém vědomí (které jim buď zcela chybí, nebo je kvalitativně odlišné od lidského¹³). Podle svých pudů

¹⁰ Zmínky v Písmu o novém stvoření po eschatologickém završení dějin jistou nedokonalost současného stavu potvrzují.

¹¹ Existence lidské duše, je axiom, který jako křesťané přijímáme na základě jiných výroků v Písmu, pro který existuje řada empirických i teoretických důvodů a který zatím nelze vědecky jednoznačně vyvrátit. Viz např. Moreland & Habermas, *Beyond Death*, Wipf and Stock Publishers, USA, 2004.

¹² Mám zde na mysli samozřejmě smrt zvířat výhradně za účelem přežití, a to jak ve vztahu zvíře-zvíře, tak ve vztahu člověk-zvíře. Nezahrnuji sem tedy smrt zvířat z rozmaru (například zabíjení pro získání drahých kožešin) či pro potěšení (např. vyblížení bizonů v době osídlování amerického kontinentu pouze pro zábavu střelců), což lze chápat jako důsledek narušení člověka hříchem.

¹³ I když v současné době se objevují názory, že jistá úroveň vědomí u některých zvířat existuje. Vácha např. uvádí tzv. zrcadlový test psychologa G. Galupa, který psům a opicím včetně šimpanze ve spánku namaloval na tlapu a čelo skvrnu červenou barvou bez jakéhokoli zápachu. Všechna zvířata si po probuzení snažila skvrnu z tlapy odstranit. Když pak byla zvířata postaveno před zrcadlo, pouze šimpanzi se snažili skvrnu odstranit i z čela. Z testu vyplývá, že pouze šimpanz chápe, že to co vidí v zrcadle, je on sám, tedy jeho "já". (Vácha, *Tančící skály*, str. 141). Jiný odkaz viz např.: http://pravdu.cz/veda/zvirata-jsou-nam-podobnejsi-nez-jsme-tusili?utm_source=feedly.

sebezáchovy se zvířata smrti samozřejmě snaží přirozeně unikát, avšak když smrt nakonec přichází, přijímají ji jako součást běhu světa, v němž žijí.¹⁴

Člověk je tedy pravděpodobně jediným živým tvorem, který má se svojí biologickou smrtí zásadní problém (možná bychom ho mohli dokonce specifikovat jako problém nepřekonatelný). Důvodem je právě naše duše, nebo chceme-li naše já, sídlo existence vědomí a svědomí, emocí, pocitů i úvah o budoucnosti. Všechny tyto výhradně lidské aspekty a projevy vědomé mysli zvířatům v takové šíři jako má člověk schází. Člověk však naopak smrt zvířat nevyhnutelně hodnotí především prizmatem vědomí své vlastní konečnosti, jistoty své vlastní smrti a zániku, s nímž nesouhlasí a kterého se obává. Snad proto my lidé vnímáme často smrt zvířat v přírodě jako něco výrazně negativního. Je možné, že se jedná pouze o subjektivně zbarvený pohled na realitu a nikoli o objektivní skutečnost?

Není-li biologická smrt problém pro Boha, pak by to zřejmě neměl být ani náš největší problém. Tím zde samozřejmě nechci tvrdit, že smrt je něco pozitivního či neutrálního. To v žádném případě. Každý živý organismus má silný pud sebezáchovy. Každý usiluje o to žít a přežít. Umírání je vždy traumatická událost pro každého živého tvora. Pro člověka pak o to více, že je schopen, jak již bylo zmíněno, klást si otázky po smyslu života, o stavu po smrti, o Bohu...

Je tedy možné, že biologická smrt člověka má ještě jiný, vyšší účel, než u zvířat? U zvířat se jedná, jak jsme si již naznačili, o mechanismus zajišťující existenci dalšího života, jeho postupný rozvoj a způsob získávání energie. Oproti tomu biologická smrt u člověka možná slouží navíc také k tomu, aby člověk od svého pádu do hříchu byl motivován opět začít Boha hledat (v případě kreacionismu) nebo proto, aby si (v případě teistické evoluce) jednoho dne v průběhu svého vývoje vůbec začal klást otázky po smyslu života a mohl tak nakonec vejít do vztahu s Bohem.

Závěr

Zvažme na základě výše prezentovaných úvah, zda je možné připustit, že biologická smrt neobsahuje ve své podstatě negativní konotaci, že patří nativně do Božího řádu věcí a že ve své prozřetelnosti ji Bůh ustanovil či dovolil ve stvoření nikoli proto, aby učinil život těžším, ale proto, aby jednak umožnil kontinuitu a rozvoj života na Zemi bez ohledu na měnící se okolní podmínky a jednak, aby nám lidem, skrze vědomí naší vlastní smrtelnosti, pomohl hledat cestu k němu samotnému.¹⁵

Osobní poznámka: Jaký pohled na Boha, vzhledem k výše uvedeným teoriím, vnímám jako nejvíce akceptovatelný?

Subjektivně je to Bůh teorie plně obdarovaného stvoření, protože tento Bůh dává hmotě potenciál vývoje a svobodu tento potenciál proměnit v život. Bůh pak respektuje své stvoření a nezasahuje do jeho vývoje, který se odehrává v rámci jím stanovených fyzikálních zákonů. Cest, kterými se tak život mohl vyvíjet, možná existovalo nekonečné množství - my jsme však dnes svědky pouze jedné jediné konkrétní cesty, jejíž výsledek vidíme kolem sebe. Bůh tak

¹⁴ Míra reakce živých organismů na blížící se smrt bývá, zdá se, různá - viz například ovce, která se nechá trpně zabít bez jediné známky odporu nebo lev, který bojuje o život do posledního dechu. Jiná také asi bude situace mezi zvířaty, která ve frontě čekají na jatkách - dnešní velkovýrobní masa jsou zařízeními, která do přirozeného běhu života, jak ho známe z volné přírody, příliš nezapadají.

¹⁵ Jak však uvést do souladu výrok o stvoření živých tvorů živících se výhradně rostlinnou stravou (Gn 1,31), což je stav označený v Genesis pozitivním superlativem (hebr. velmi dobré), s prokazatelnou realitou existence potravních řetězců mezi zvířaty nejen dnes, ale i v dávné minulosti? V podstatě se může jednat o stejný typ nesrovnalosti, jaký nacházíme v popisu stvoření čtvrtého dne, kdy podle biblického pisatele teprve vznikají nebeská tělesa (a to i přes to, že již funguje rozdělení dnů na 24 hodinové cykly). Tento přístup je vysvětlitelný tehdejší kosmologií, která vnímala nebesa jako klenbu rozprostírající se nad statickou plochou zemí a slunce, měsíc a hvězdy byly považovány za pouhé světelné body, které se po této klenbě pohybují. Taková představa je evidentně mylná a je založena na tehdejším rozšířeném názoru na uspořádání světa. Nemůže tedy i výrok o vegetariánské stravě všech živých tvorů na počátku stvoření spadat do stejné kategorie?

není přímo odpovědný za existenci našeho ekosystému založenému na biologické smrti organismů (i když sekundární odpovědnost zde Bohu jistě upřít nelze). Tato teorie také dle mého názoru nejlépe odráží stav současných vědeckých poznatků o původu života a vesmíru.

V případě Boha teorie inteligentního designu či Boha zastánců kreacionismu je Bůh jednoznačně primárně tím, kdo aktivně vnáší biologickou smrt do systému života na naší planetě. V těchto koncepcích také nacházíme mnohem více objektivních rozporů s poznatky moderní vědy.